

„Isten kéri, hogy elmeséljék.”

Horváth Imre – Thomka Beáta
(szerk.): *Narratívák 9. Narratív teológia*

Eberhard Jünger német evangélikus teológusnak a címben kiemelt mondata sajátos feszültségével bűvöl el. A szeretet csak *kér*, sohasem parancsol, s a szeretet gesztusa a távlatot teremtő, ezért könnyű álomba ringató *mese* is. De történet keretei közé szorítható-e, azaz *elmesélhető*-e a végtelen titok, az ineffabilis, akiről „csak hasonlatok beszélnek”, s azok is szakadozottan, távolságba és ködbe burkolva azt, aki közel kívánna lépni? Ha viszont valóban Isten az, aki kéri, hogy elmeséljék, úgy ő lesz az is, aki történetbe zárkóztat szétfeszíti a nyelv korlátait, s a szavakat, majd történeteket mondó emberek tanúságtételét erővel ruházza fel. Az őt kimondani vágyó szó és történet a nyelv teherbírásának végső próbája. Az esemény, a történelem pontja, amelyben Isten jelenvaló, két narratívához tartozik: az Isten örök jelenéhez s a történelem lehatárolt végtelenéhez.

A kezünkben tartott kötet szerkesztői saját tanulmányaik mellett külföldi szerzők írásainak gazdag gyűjteményével ajándékoznak meg. Nem befejezett kézikönyvet veszünk a kezünkbe, hanem egy olyan diszciplínaközi beszélgetés dokumentációját, amelyet teológusok, szociológusok, irodalomtudósok részben valóban egymásra figyelve, egymást tanulmányaikban is idézve és megszólítva folytattak, s amely – ez nyilvánvalóan a kötet

célja is – ma is folytatódik. Az olvasó igényes és tágas kerekasztal-beszélgetésen találja magát, ahol Thomka Beáta irodalomtudós és Horváth Imre teológus bevezetése, illetve alapos előadása után Paul Ricoeur Harald Weinrichre hivatkozik, Klaus Seybold Meir Sternbergre, Sternberg Hans Freire, Hans Frei viszont ismét Ricoeurre utal. Egy ilyen vállalkozásban a kölcsönösség szabálya szerint minden egyes fél gyarapodik. Nemcsak arról van szó, hogy a modern kori tudományok ranglistáján hátrébb csúszott, meglehetősen elszigetelődött teológia fiatal beszélgetőtársat és friss módszertani alapvetést keres, hanem arról is, hogy egyik legfőbb kincsét, a Biblia elbeszélő hagyományát a narratológia rendelkezésére bocsátva, ennek gazdagodását nyugtázza bölcs örömmel.

A kötet szerkesztői által közösen jegyzett előszó, illetve Thomka Beáta bevezető tanulmánya (*Elbeszélő hitvallás, bibliaértelmező narratológia*) mutatja meg leginkább azt az összetett szellemi teret, amelybe a francia, angol és német nyelvből fordított tanulmányok bevezetnek. „Egy olyan tudományközi dialógusról van szó, amelynek résztvevői körünk szellemi kérdéseire a kölcsönösség és dialogikus imagináció jegyében keresik a válaszokat”, írja Thomka Beáta. „A zsidó és a keresztény Biblia, az Ó- és Újszövetség olyan archaikus korpusz, amelyet az eseményszerű létmegértés és -értelmezés jellemez.” A lét ilyen értelmezése kiterjed az egyén és a közösség életére, az egyén és közösség befolyásolásának mikéntjére, a hit

vallás nyelvi valóságára egyaránt. Egy olyan összetett kultúrtörténeti hagyományt feldolgozó, önmagában is többszörös elbeszélő hagyományt megtestesítő, értelmezését tekintve pedig sokszoros hagyományba illeszkedő szöveg, mint a Biblia, a személyes és közösségi narratív identitás és erkölcsiség gyakorlatilag végtelen számú esetét teszi lehetővé. Nem is csoda, hogy Hans Freinek a kötetben később szereplő meghatározását már itt, a bevezető tanulmányban is olvasuk: „Ha van narratív teológia, a fogalom jelentése a keresztény közösség önmeghatározásának összefüggésében az, hogy minket a kereszténység alapelbeszéléséhez fűződő viszony, valamint e narratíva életünkben, hitünkben való fogalmi újraindítása, nem pedig én-, világ- és transzcendenciaképünk »narratív« jellege határoz meg.”

A kötet 147. számú, éppen középső oldalán Klaus Seybold (*Tanítási célok. Narratív teológia*) az iménti, a közösség és a szubjektum önmeghatározása felől induló megközelítésnél teljesebb definíciót is nyújt: „Narratív teológiának immár néhány évtizede azt a jellegzetes teológiai megismerési folyamatot nevezzük, amely elsősorban Isten cselekedeteinek történetként való megjelenését helyezi előtérbe. A narratív teológia fogalma általános, átfogó értelemben használható, alkalmazható egyrészt az elbeszélő teológiai okfejtések leírására, másrészt az elbeszélés céljának sajátos körülírására.” Az „általános” leszűkítéseként Seybold ezután az „Ószövetség elbeszélő irodalmának narratív teológiájáról”, illetve ennek *naív*, *ikonikus* vagy *figurális*, *dialogikus* és *implicit* jellegéről ír. Naív, állítja, mert „abból indul ki, hogy a világ történéseiben olyan értelemmel bíró alap található, ami elbeszélésre szánt történetként adható vissza”. Az ikonikus teológia szemléltet, „a hallgató és olvasó szemtanúként te-

kint az isteni és a világi történetek színpadára”. Az elbeszélések az olvasót is dialógusra hívják, aki gyakran „a legfontosabb az elbeszélésben, ő teszi a történetet aktuálissá azáltal, hogy elmeséli, újrameséli, illetve meghallgatja azt”. Az elbeszélések szándékolt gondolati tartalma jobbára implicit marad, „mint hasonlat, metafora vagy szimbólum érkezik meg a hallgatóhoz, és így – mintegy tudattalan módon – ér el további hatást”.

Klaus Seybold az ószövetségi elbeszélések kapcsán példákkal bőven illusztrált írása tényszerűségről, történetiségről és fikcionalitásról, intencióról, aktualitásról és hitelességről a kötet első, *Narratív teológia* alcím alatt sorakozó tanulmányainak összegzéseként is felfogható. A második gyűjtemény a *Narratív retorika, metafora, parabola* alcímet viseli. Seybold itt is programadónak tűnik. Ha szeretnénk kideríteni, hogy az ókori szerzők mit kívántak közölni hallgatóikkal, „magára az elbeszélés intenciójára kell rákérdeznünk, az irodalmi eszközöket, azok alkalmazását kell vizsgálnunk, azt, hogy hogyan érik el céljukat, hogy ezáltal narratív stratégiájukat megismerhessük”. A második egység szerzői jobbára nem az Ószövetség, hanem az Újszövetség területére vezetnek minket, mai olvasókat. Jézust, az elbeszélő elbeszélőt ismerjük meg paraboláiban (Amos Wilder és Norman Perrin), illetve két evangélium elbeszélő koncepcióját és képhasználatát elemezve. Hermann Timm (*Sub contrario. Márk evangéliumának krisztopoétikája*) szerint Márk evangélista Jézus kilétére vonatkozóan az egész elbeszélésben két, egymással ellentétes szálát követ, míg végül „a cselekmény egysége kizárólag az olvasó számára bontakozik ki a maga lekerekítettségében”. Így lett Márk könyve „maga az üzenet, az evangélium, nem csupán tartalmazza azt”. Ruben Zimmermann (*Ennél nagyobb dolgokat fogsz látni... [Jn 1,50]*)

Adalékok a János-evangélium Krisztus-képeinek esztétikájához) hasonló következtetésre jut, de közelebb érkezik a tulajdonképpeni szisztematikus teológiához: a Krisztus-képek sokrétűségét, belső dinamikáját nyomon követő antropológiai, történeti, teológiai és példakép-dimenzió már nem csupán a szövegből építkező teológia, hanem a szöveg alapján újonnan megértett szisztematikus teológiai fogalomrendszer lehetséges mélységeit is felvillantja. A kötet befejező tanulmányában Martin Karrer (*Beszélő képek. A János-apokalipszis krisztológiája*) kevésbé optimista azzal kapcsolatban, vajon az Apokalipszis metaforái eléri-e eredetileg szándékolt hatását, felszabadítják-e olvasójukat arra, hogy Jézus mellett tanúskodjon. Ehelyett, állítja Karrer, hiába jelenik meg benne egyfajta pozitív krisztológia, „a János-apokalipszis (maga a mű) fölébe kerekedik, képi nyelvvel megidézett retorikai apparátusa drasztikusan csökkenti a produktív recepció lehetőségeit”.

Lehetséges, hogy a némileg lehangoló befejezés (Karrer szerint az ókori dilemma, hogy vajon kánoni-e a Jelenések könyve, a mai olvasó számára is eleven) az elméleti jellegű kötet esetében is az újraolvasásra tett szerkesztői ajánlat, rendezői utasítás? Horváth Imre munkája (*Narratív és [teo]dramatikus jelsorok. Megjegyzések az ítélet eszkatológiai fogalmának nyelvi jelölőről*) a kötet kezdetén még csak a narratológiai és esztétikai látásmódtól megérintődött teológiai eszmélkedés esettanulmányának tekinthető. A szöveg másodszori olvasásakor inkább egyfajta szintézis benyomását kelti. Az Apokalipszis báránya a kereszten ítéző Krisztus, „eszkatologikus ikon”, reá feltekintve „az ember felismeri, hogy mit tett Krisztussal” (Hans Urs von Balthasar). A ki mondhatatlan, ám mégsem csendbe burkolózó Isten Horváth Imre szerint Balthasar esztétikai és drá-

mai látásmódjával közelíthető meg. A leíró „lényeg-teológia”, illetve az elbeszélő „esemény-teológia” kettségére Balthasar értelmezésében a filozófia és a dráma párba állítása adhat választ: „Az egész emberiségre kiható krisztusi esemény valódi, nagyszabású rejtjele (...) a görög tragédia (és nem a görög filozófia, mellyel a kereszténység párbeszédet folytatott.)” „A párbeszéd az emberi létezés értelméről a tragikusok és a keresztény szentek között folyik.” A Pilátus előtt hallgató és a kereszten kiáltó Isten a végső ítélet pillanatában szóra bírja az embert. Ha valóban itt találkozunk az Isten örök jelene és a történelem lehatárolt végtelenje, ha valóban itt, Krisztus kenotikus kinyilatkoztatásában jelenik meg „az egész a töredékben” (Balthasar), akkor az is bebizonyosodott, hogy a bibliai elbeszéléseket joggal tekintjük Bauckhammel (*Hogyan olvassuk a Szentírást összefüggő történetként?*) „nem modern metanarratívának”. Ezek ugyanis belső igazságuk megrövidítése nélkül sohasem lehetnek az elnyomás eszközei, ugyanakkor állandóan arra hívnak, hogy szembesüljünk az igazsággal – a másik igazságával is.

Erővonalak az Ószövetségtől az Újszövetségig, Mózes valóságos Istenétől a szeretett tanítvány Szeretet-Istenről szóló meghatározásáig (Ricoeur); láthatár Egyiptom és Mezopotámia elbeszélőitől (Sternberg) a modern metanarratívákat megkérdőjelező Lyotardig (Bauckham); irodalmat hordozó és olvasva újrászülető közösségek a halácha és haggada világától a jövőre nyitott üdvtörténetet hirdető kereszténységig; teológia újra írott elbeszélés-ként (Weinrich), poétikai, esztétikai, retorikai indíttatású pozitív tudományként (Seybold, Timm, Karrer), teológia a bibliai jelrendszerre építve, de abból egyértelműen ki is lépve (Zimmermann, Horváth) – csak néhány azok közül a szerteágazó gondolati struktúrák

közül, amelyek a könyv olvastán kirajzolódnak. Mit jelent ezek után a narratív teológia? Úgy tűnik, jelentheti a teológia elbeszélő hagyományai iránt érdeklődő narratológiát, amelynek eredménye és magyar nyelven úttörő vállalkozása a jelen kötet. Jelentheti az időközben egyre pontosabb módszertannal dolgozó narratív exegézist. Legsajátosabb értelemben jelenti azt a rendszeres teológiát, amely Istenre az ő szavai és tettei alapján reflektál, ahogy őt, tetteit és szavait a történelemben élő ember, illetve az Ember Jézus elmesélte. S mivel a mese a mesélőről is szól, a narratív teológia objektív vagy szubjektív antropológiává is válik, amely a narratív teológia elemeit használja fel. (*Kijárat Kiadó, Budapest, 2010*)

Martos Levente Balázs

Egy „művelt polgár” halálára

Miszoglád Gábor búcsúztatása

Búcsúzásképpen hadd idézzek fel valamit, amit felidézni most és csak is most van ideje. Gábor egy alkalommal a maga jellegzetes öniromikus módján megjegyezte: ha egyszer fel találna ravatalozódni, nem bánná, ha egy „letűnt világ” szokása szerint egy könyv nyugodna a kezében, ez a könyv pedig Thomas Mann *Varázshegye* lenne.

Ahogy most ezt a képet mindannyian magunk elé képzeljük, tudjuk, ez nem valami teatrális jelenet,

és nem is valami tetszőleges választás, hanem egy egész életforma, egy húsba vágó gondolat kinyilvánítása. Ezért most a porral együtt szavakat bízunk a szélre, a *Varázshegy*ből vett szavakat.

A történet ismeretes: Hans Castorp, az élet „egyszerű, féltett gyermeke” meglátogatja unokafivérét egy svájci magashegyi tüdőszanatóriumban, amelynek világa, a halálos belső kalandok és az önfeledtséget kereső szórakozások kavargása, távol a mindennapok háború felé sodródó világától, őt is mindinkább elvarázsolja. Maga-keresésének és „nevelődésének” hét éven át tartó hányódásai sötét mélységeken és gyönyörűségeken vezetik keresztül-kasul, s miközben összecsapnak körülötte és benne a kor élethelehetőségei – a természettudományos józanságtól a világfelforgató radikalitáson és a spiritizmuson át a túlsorduló érzékiségig minden –, egy hóföregtetes sík iránduláson, alig megközelíthető csúcsok fokozhatatlan magányában felsejlik előtte egy látomás. Kimerültségtől és italtól kába fejében egy déli tengerpart idilli látványa elevenedik meg, mint valami visszaemlékezésben. A partot és a vizet emberek népesítik be, mindenfelé „a Nap és a tenger gyermekei” nyüzsögnek, pihennek, „értelmes és derűs, szép fiatal lények, hogy öröm volt rájuk nézni”. Ezek az ifjak pedig „nemcsak termetre” voltak szépek, hanem valami más is sugárzott belőlük: szellemük és hangjuk, ahogy ezek a „napemberek” „egymással élnek és érintkeznek”, ez az, ami le-

Miszoglád Gábor (1952–2009) irodalomtörténész, tanár, a skandináv irodalom fordításának nagy alakja. Magyar és skandináv irodalommal foglalkozó cikkei folyóiratokban és lexikonokban jelentek meg. Számos skandináv regényt és ismeretterjesztő művet fordított magyarra. A legfontosabb fordításai: Bengt Börjeson: *Terápia*; Vilhelm Moberg: *Népem története*; Marianne Fredriksson: *Az Éden gyermekei*; Knut Hamsun: *Benőtt ösvényeken*; Søren Kierkegaard: *Az ironia fogalmáról*; Anne B. Ragde: *Remetetrákok*; Anne B. Ragde: *Pihenni zöldellő mezőkön*; John Ajvide Lindquist: *Hűj be!* A búcsúztató a 2009. december 22-ei gyászszeretartáson hangzott el, amelyen Miszoglád Gábor hamvait a Dunába szórták.

nyűgözi Hans Castorpot: „léptenyomon mosolygás alá rejtett, könnyed tiszteletet tanúsítottak egymás iránt, szinte észrevétlenül, de mégis úgy, hogy meglátszott, valamennyiükben egy és ugyanaz az elképzelés és eszmény él meggyökeresedve; méltóság is volt ebben, sőt szigorúság, de derűsen feloldódva; csupán mint enyhe komolyság, okos jámborság határozta meg és irányította minden cselekedetüket, ha volt is benne némi szertartásosság”.

Egyszerre azonban, az egyik ifjú dermedt tekintetét követve, valami rettenetes ceremónia tárul hősünk elé: hátrafelé egy roppant templomba vezet az út, amelynek szentélyében boszorkányalakok csecsemőt szagatnak egy üst fölött, majd a letépett darabokat elnyelik. Látomásból menekülve egyszerre felébred, s megint a havas tájban találja magát. Kába kérdései az ember mivolta körül rajzanak, aki maga teremt a maga számára szorongást és boldogságot egyszerre, saját álmaiban pedig közös emberi álmokat álmodik, vagy inkább egy nagy lélek álmodja őket benne „fiatalságáról, reménységéről, boldogságáról és békéjéről... és véres lakomájáról!” De összegegyeztethető-e ez az ellentmondás? „Vajon éppen azért olyan udvariasak, olyan kedvesek egymáshoz a Nap fiai, mert titkon tudatában vannak ama szörnyűségnek? (...) Halál vagy élet, betegség és egészség, szellem és természet. Ellentmondások ezek? Azt kérdelem: kérdések ezek? Nem, nem kérdések. (...) A halál kicsapongása az élet, nélküle nem volna élet, és a középen van a homo Dei állapota, a középen kicsapongás és értelem között. (...) És ebben az állapotában az ember finoman, gálánsan és barátságosan, tiszteletteljesen érintkezik a maga fajtájával, mert csak ő előkelő, az ember, és nem az ellentétek. Az ember ura az ellentéteknek, az ellentétek csak őáltala van-

nak, következésképpen az ember előkelőbb náluk. Előkelőbb a halálnál, túlságosan előkelő a halálhoz: ez elméjének szabadsága. Előkelőbb az életnél, túlságosan előkelő az élethez: ez szívének jámborsága.”

*

Ha igaza van Hegelnek, akit Gábor a gondolkodás történetében a legnagyobbak közé sorolt, hogy a „művelődés” az a megfeszített munka, amelynek révén az ember tettekkel és gondolatokkal újra és újra kiemeli magát a természet közvetlenségéből, a „polgár” pedig az az ember, aki másoktól való elkülönülését felülmúlva az egymásra utaltság általánossága felé törekszik, akkor ma egy igazi „művelt polgártól” búcsúzunk. Valami nemes és egyetemes emberinek a reményében Gábor lankadatlanul járta az emberi gondolkodás és irodalom által az idők során kiépített közös utakat, sőt saját utakat is vágott. Az előbbieken igazi megnyugvást nem talált, az utóbbiak jobbára megmaradtak a sajátjainak.

De lehetett volna-e másként? Miközben ugyanis az önmagán végzett felszabadító munka a szellem kifinomultságához vezet, ebben a végtelen kifinomultságában és így a „művelt polgár” szellemi alakjában van valami elkerülhetetlenül tragikus – akár alkati adottság, akár a körülmények ereje, akár saját erőtlenség kelti ezt a tragikumot. A műveltség ugyanis – még mindig Hegel jellemzése szerint – nem „abszolút tudás”, mert mindig ott rejlik benne valami „elidegenedtség”, kisebb-nagyobb fokú idegenség a világtól, a többiektől, önmagától. Akinek nem adatik meg az „abszolút tudás” magasztos egysége, „külső” és „belső”, „világ” és „ember” valláson és minden részleges bölcsességen túli „szintézise”, az a modern ember meghasonlásait éli: a szépség, a hasznosság, a jóság, a szentség és az

igazság megbékíthetetlennek tűnő ellentmondásait. A létezés teljessége ugyanis legfeljebb Isten számára rendszer, de – a dán Kierkegaard szavaival – „nem holmi egzisztáló szellem számára”. Kierkegaardtól, az emberi önmagaság és bensőségesség gondolkodójától úgy tudjuk, hogy az ember: feladatnak tekintendő szabadság, aki súlypontját nem külső tervektől, nem bénító tekintélyektől nyeri, hanem önmagában hordozza. A saját súlypontot azonban mindenekelőtt a saját életválasztások alkotják, amelyek éppen attól sajátak, hogy végső soron általánosíthatatlanok. Szakmai munkájában, amelyre Gábor kétségkívül legbelülről talált rá, a skandináv regény alakulásaiban is ugyanezek a mozgások foglalkoztatták: az ember mivolt irodalomba foglalt lehetőségei. Az egyén, túl a romantika zseniális kivételes személyén, de innen a kollektív erőktől nyűgözött általános emberen, válassza felelősen önmagát – legyen bár számára az ég üres.

Annak az állapotnak pedig, amelyben eluralkodik annak tudása, hogy a „jelenség” nem a „lényeg”, hogy a „jelenés” nem az „örökkévaló”, Kierkegaard óta „ironia” a neve. Az ironikus ember „a tréfát komolyság mögé rejti, a komolyságát megtréfa mögé”, és a külső külsőségét leleplezve szabadítja magát a körülményektől függetlenül. Ebben az értelemben volt Gábor ironikus ember. Az ironia jelentősége egy nem prófétaiban Kierkegaard szerint annyi, hogy bár az „újat” és az „örökkévalót” nem birtokolja, a fennálló valóságot vitatva „rámutat valami eljövendőre”, még ha nem tudja is, mi az. Ennek a nagyszabásúan komoly és mégis megtört állapotnak a felidézését szolgálja most egy rokon lélek, Tandori Dezső „hódolata Weöres Sándor előtt”:

*Ha elgondolkodol,
már az is valami;
ami sok, pazarol,
gyakorolja, ami,
s épp így, ami kevés
marad, elszórható:
az értelmezhetés
csak művi mérő-adó.*

*Ha nem gondolkodol,
az se mindig kevés;
név vagy, és valahol
a véso épp beves,
zajodat hallani,
aztán csak látható:
itt nyugszik az-aki,
egykori véradó.*

*Ami így gyakorol,
neve-értelme: mi?
Úgy hozzáváltozol,
nem is fog látszani,
mi volt a jelenés,
mi örökkévaló:
kiválás, eltűnés
egymásba-hervadó.*

*Seholon semmikor;
napóraketyegés;
hírtelen száll a por,
levegő legelész;
semmi sem egyszeri
sem, nincs az a folyó;
most kéne kezdeni,
erről lett volna szó.*

*

Miszoglád Gábor Szentendre városában, padlástéri szobájában és a skandináv irodalomban varázshegyen élt. Ahogy a *Varázshegy* hétköznapi hőse mindent megtett egy tartós lázas állapotért, az „időtlenség” elnyeréséért, ő is szerette és kereste a „hőemelkedést”. Az élet „egyszerű, féltett gyermeke” iránti vonzódásnak az élet legkevésbé sem egyszerű és kezdettől sem féltett gyermeke számára egy egész életen át tartó tétje volt: a világ mechanikusan tagolt külső idejével szemben a

belső időtlenség keresése, amelyben mégis igazabban lehetséges lehetne a teljes jelenvalóság, meghasonlások nélküli hiteles viszonyok.

Talán a harmóniának ez a „lázás” vágya vezette újra és újra a kezdetek és a legelső filozófusok felé, hogy rátaláljon a világ felszín alatti, de mégis arányos és méltányos elrendeződésének gondolatára, az elmentétek megbékélésére, ahogyan – Hérakleitosz szavaival – „azonos bennünk az élő és a holt, meg az éber és az alvó, meg az ifjú és az

öreg; mert ezek átváltozva azok, és azok átváltozva ezek”. Mert Hérakleitosz nevezetes folyója az áramló víz szüntelen áramlásától egy és ugyanaz.

Amikor most Gábor elnyerte azt, amihez az emberlétre való különleges érzékenysége folytán már életében olyan közel került, hadd kívánjuk, hogy ez a feloldódás az elemekben – a tűz, a föld, a levegő és most végül a víz elemében – „örök nyugalom” legyen a számára.

Hidas Zoltán

Néhány szerzőnkéről

- Bazsányi Sándor – irodalomkritikus, esztéta; PPKE BTK Esztétika Tanszék; Piliscsaba. Könyvei: *A szájfalás szomorúsága* (JAK–Kijarat, 2000); *„Álnokul költött fabulák”* (PPKE BTK, 2001); *„Hiszen nem ti vagytok, akik beszéltek...”*. *Változatok a retorikára* (Kijarat, 2003); *„Fehéret, feketét, tarkát...”*. *Változatok az iróniára* (Kalligram, 2009).
- Csigó Katalin – klinikai szakpszichológus a budapesti Nyíró Gyula Kórház II. számú Pszichiátriáján.
- György Péter – egyetemi tanár, ELTE BTK Média és Kommunikáció Tanszék. Utóbbi könyvei: *A Néma hagyomány* (Magvető, 2000); *Memex: A könyvbe zárt tudás a 21. században* (Magvető, 2002); *Az eltörölt hely: Múzeum* (Magvető, 2003); *Kádár köpönyege* (Magvető, 2005); *A hely szelleme* (Magvető, 2007); *Mifelénk. Cikkek és tanulmányok 2003–2008* (Élet és Irodalom, 2008); *Spirit of the Place. From Mauthausen to MoMA* (CEU Press, 2008); *A Kalinyingrád-paradigma. Múzeumföldrajz* (Magvető, 2009).
- Kovács András Bálint – tanszékvezető egyetemi tanár, ELTE BTK Filmtudomány Tanszék. Könyvei: *Les Mondes d'Andrej Tarkovskij* (Szilágyi Ákossal közösen) (L'Age D'Homme, 1987; Helikon, 1997); *Metropolis, Párizs* (Képzőművészeti, 1992); *A film szerint a világ* (Palatinus, 2002); *A modern film irányzatai* (Palatinus, 2005); *Screening Modernism* (University of Chicago Press, 2008); *Mozgóképelemzés* (Palatinus, 2009). Előkészületben: *The Films of Béla Tarr* (Columbia University Press).
- Kozma Zsolt – lelkész, teológus, Ószövetség-kutató. A Kolozsvári Protestáns Teológiai Intézet nyugdíjas professzora, a Budapesti Ráday Teológia (1990) és a Debreceni Református Hittudományi Akadémia (2000) díszdoktora, a Sárospataki Református Teológia tiszteletbeli professzora (2005). A Magyarországi Református Egyház Doktorok Kollégiumától 2006-ban „Aranygyűrűs professzor” címet kapott. Kilenc önálló kötete és több mint 250 tanulmánya jelent meg.
- Szabó Gábor – docens a Zsigmond Király Főiskola Filozófia és Vallástudomány Tanszékén valamint Bolyai-ösztöndíjas az ELTE, BTK Logika Tanszékén. Főbb kutatási területe a kvantumelmélet filozófiai problémái.
- Székely László – az MTA Filozófiai Kutatóintézetének főmunkatársa. Kutatási területe a tudománytörténet és a tudományfilozófia, különös tekintettel a kozmológiára, valamint a természettudomány és a vallás viszonyára. Könyvei: *Einstein kozmoszától a fölfúvódó világegyetemig* (ELTE, 1990); *Az emberarcú kozmosz* (Áron, 1997); szerkesztőként: *Albert Einstein válogatott írásai* (Typotex, 2005).